

Posudek
disertační práce PhDr. Jiřího Reichla

EURODELPHI '95 PO DESETI LETECH: VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH V NÁZORECH EXPERTŮ

Praha, Filozofická fakulta UK, 2006, 125 s.

1. Celkové hodnocení

Disertační práci jsem podrobně a se zájmem prostudoval a dospěl jsem k tomuto celkovému hodnocení: Práce je velmi kvalitním odborným textem, který se zabývá důležitým tématem z okruhu vzdělávání dospělých. Disertace je založena na precizním empirickém výzkumu, který autor realizoval. Má různá pozitiva, na něž níže upozorňuji, a přináší hlavně po metodologické stránce poznatky, jež ji uzpůsobují nejen k obhajobě, ale i k tomu, aby byla po menších úpravách publikována. K možným úpravám nabízím některé návrhy (v části 3), ale nejprve zhodnotím pozitivní rysy disertace.

2. Hlavní pozitiva disertace

Za základní přínos práce považuji především to, že autor přišel s **originálním záměrem provést repliku jednoho mezinárodního výzkumu (Eurodelphi '95) v nových podmínkách české sociální a edukační reality**. Realizoval tak specifický výzkum, jenž je poměrně často uplatňován v zahraničních sociálních vědách (follow-up study), avšak u nás se provádí velmi zřídka. Význam tohoto „pokračujícího“ výzkumu spočívá v tom, že může přispět k objasnění, zda se objevují nějaké změny, a v jakém směru, v názorech expertů na některé konkrétní problémy vztahující se k vzdělávání dospělých (zejm. jde o názory na cíle tohoto vzdělávání).

Tento záměr se autorovi podařilo splnit, jak dokládá na základě empirických dat a jak to vyhodnocuje v 5. kap. (Závěr), avšak s omezeními danými starší verzí výzkumu z roku 1995, k nimž oprávněně vznáší kritické výhrady.

Druhá pozitivní stránka disertace spočívá ve **fundovaném a podrobném rozpracování metodologie delfské metody jako prognostického nástroje**. U nás byla delfská metoda sice popsána již v 70. letech (např. O. Šulc, Abeceda prognostiky, 1976, s. 40–45), ale v oblasti vzdělávání vůbec, resp. vzdělávání dospělých zvláště, nebyla – pokud je mi známo – aplikována. V důsledku toho nebyly ani analyzovány metodologické problémy s touto metodou spojené. Považuji proto za užitečné, že se autor těmito metodologickými problémy v disertaci důkladně zabývá, a to s formulací vlastních stanovisek.

Činí tak speciálně v kap. 1 (popis delfské metody) a v kap. 2 (popis výzkumu Eurodelphi '95), ale také na některých místech kapitol dalších. Je přínosné, že se autor zabývá takovými problémy výzkumné praxe jako je např. otázka koho považovat za experta, jak sestavovat soubory respondentů při aplikaci delfské

metody, jaká nebezpečí mohou plynout z překladů určité výzkumné metodiky z jednoho jazyka do jiného jazyka apod.

Velmi přitom oceňuji, že **autor vždy zachovává vědeckou korektnost**, pokud jde o jeho stanoviska k původnímu i replikovanému výzkumu: Upozorňuje např. na to (s. 17), že dotazování při Eurodelphi '95 bylo pouze jednokolové, takže zde absentoval jeden z podstatných principů použití delfské metody, tj. vícekolové dotazování. Na totéž upozorňuje kriticky při závěrečném hodnocení opakovaného výzkumu Reflexe 2005 (s.116), s konstatováním, že výzkum se blížil spíše jednorázovému šetření názorů expertů pomocí likertovských škál než klasickému delfskému dotazování.

Kritická střízlivost a výrazná snaha o objektivní vyhodnocování jak použité výzkumné metody, tak získaných dat, je příznačná pro Reichlovu práci. To se týká hodnocení nálezů vzešlých z Reflexe 2005, kde autor např. konstatuje (s. 82, 107), že závažnost problémů, které byly předkládány expertům k hodnocení, je v průběhu desetiletí 1995 – 2005 oslabena. To se ovšem do značné míry vztahuje i na další dva z původně sledovaných témat, tj. jak může vzdělávání dospělých přispět k řešení závažných životních problémů a jak jsou hodnoceny cíle vzdělávání dospělých z hlediska jejich důležitosti v nejbližších letech. Autorovi je jasné – a v tom je s ním nutno plně souhlasit – že když replikoval výzkum Eurodelphi '95, musel pro opakovaný výzkum vědomě převzít všechna rizika a slabší místa spjatá s tím, že původní výzkum je z dnešního hlediska diskutabilní. Např. pokud jde o seznamy problémů předkládané expertům, jež jsou „značně nesourodé a nejednoznačné, navíc s evidentně rozdílnou mírou obecnosti“ (s.119) apod.

Takže **hlavní užitečnost Reichlovy práce bych viděl nikoli hlavně v poznatkové, nýbrž spíše v metodologické stránce**: Je to neobyčejně precizní, vskutku exaktní aparát expertního dotazování k určité problematice, prezentovaný jasným, kultivovaným stylem. K tomu přispívají i četné metodologické poznámky (včleněné průběžně do textu a odlišené graficky), v nichž se vysvětlují nebo komentují různé dílčí záležitosti výzkumu. Tyto poznámky, ale i jiné části textu mají nepochybně didaktický účinek – slouží jako instrukce pro studenty a doktorandy, kteří se zajímají o aplikaci nejen delfské metody (což by bylo žádoucí samo o sobě), ale vůbec o aplikaci metod dotazování, práce s experty aj.

Považuji za nutné také zdůraznit, že **Reichlova disertace je perfektní i po formální stránce**, je psána jasným, kultivovaným stylem, bez jazykových chyb a překlepů, se vzorně vypracovanými statistickými tabulkami. Také soupis literatury je přesný a respektující normu bibliografických citací.

K disertaci nemám žádné zásadní námitky, avšak to neznamena, že by práce nestimulovala k odborné diskusi. Níže připojuji několik poznámek, a pokud autor bude považovat některé z nich za zasluhující si jeho vyjádření, mohou se stát i podnětem pro diskusi při obhajobě.

3. Poznámky pro diskusi a k úpravě textu pro publikování

Věcné poznámky

1) Je zmíněn požadavek na zajištění tzv. *representativity problémového pole* (s. 16). Zatímco jiné metodologické požadavky jsou v textu důsledně vysvětlovány, tento není a měl by být čtenářům objasněn. Vždyť tento požadavek má dost zásadní důležitost pro generování výsledků.

2) Nejsem si jist, zda v původním belgickém výzkumu zde popisovaném „*byly identifikovány základní vzdělávací potřeby občanů*“ (s. 18). Možná ano – neznám referovaný výzkum prof. Leirmana – ale necht' autor formulaci raději uváží.

3) Na s. 26, ale i v dalších místech práce se konstatuje, že skupina „pracovníků teorie a výzkumu“ se poněkud vymykala svými postoji od ostatních skupin respondentů. Ptám se: Je to příznačné pro tuto skupinu nebo to má spíše příčinu statistickou, tj. spočívající v rozdílné velikosti skupin (14 členů této skupiny ve srovnání s 50 členy skupiny „řídící pracovníci“)?

4) Otázka doporučených proporcí v souborech expertů: Autor konstatuje, že jak v původním výzkumu (s. 20), tak v opakovaném výzkumu (s. 117) se nepodařilo dodržet „doporučené proporce“ expertů podle profesního zaměření. Nikde však nezaujímá stanovisko k těmto doporučením. Autor by měl objasnit, zda uváděné proporce považuje za adekvátní či nikoliv. (Mně se jako adekvátní nejeví – viz metodologická poznámka v disertaci na s. 20.)

K celkovému ztvárnění textu pro publikaci

Text disertace je velmi nasycen mnoha detailními statistickými údaji. Ty mohou mít své opodstatnění v disertaci jakožto vědeckém žánru, kde plní funkci dokladovou. Avšak v předpokládané publikaci by čtenáře zahlcovaly neúměrnou detailností, v níž by se obtížně orientovali. Ušetřený prostor navrhuji vyplnit např. rozšířením autorových úvah o cílech vzdělávání dospělých, jak se jeví v současných teoriích andragogiky (což autor částečně rozvíjí na s. 120 – 121). Nebo např. metodologickými úvahami o přínosnosti delfské metody pro prognostické plánování ve srovnání s jinými nástroji prognózování (zde mě napadá např. možné srovnání s metodou prognostických scénářů, jak ji uplatňují u nás např. M. Potůček a kol., *Putování českou budoucností*, 2003).

Dotazník použitý pro Reflexi 2005, jenž autor nepovažuje za nutné uvádět v příloze, bych naopak považoval za vhodné uvést. Vždyť uvažovaná publikace bude sloužit studijním účelům a konstrukce dotazníku může být pro studenty užitečným vzorem či inspirací.

Poznámky k stylu a drobným jazykovým úpravám

V celém textu autor používá plurál, když píše o svých vlastních aktivitách (*považovali jsme, zajímalo nás*, apod.). Dnes už se od tohoto vyjadřování autorské skromnosti i v české odborné literatuře namnoze upouští, avšak je to věc autora rozhodnutí. Jen upozorňuji, že někde je užívání plurálu pro čtenáře matoucí (zvláště v úvodu na s. 7 a na s. 43), neboť se může domnívat, že Reflexi 2005 nezpracoval samotný

PhDr. Reichel, nýbrž nějaký tým (*Upřímně děkujeme ... Jsme mu zavázáni ... Navázali jsme* apod.). Mělo by tedy být aspoň v úvodu podotknuto, kdo výzkum Reflexe 2005 prováděl.

Na s. 22 v metodologické poznámce doporučuji nahradit výraz „detekovat“ (jenž nemusí být zejména studentům jasný) jiným výrazem, např. zjistit, objasnit.

Na s. 25 v textu pod tabulkou výraz „se nominovaly“ rovněž doporučuji nahradit.

Na s. 99 a několikrát v předchozím textu se používá nadbytečná fráze „již tradičně“, což by se mohlo vypustit. Nevhodné je také hovorové vyjádření „co si tak vzpomínáme“ na s. 5.

K seznamu literatury upozorňuji že Hendlova práce z r. 1997 vyšla v podstatně širší a aktualizované verzi (Kvalitativní výzkum, 2005) a spíše na ni než na starší knížku by měl autor odkazovat.

Závěr posudku

Jak jsem zdůvodnil v části 2, disertaci PhDr. J. Reichla hodnotím jako velice kvalitní práci, která splňuje požadavky kladené na doktorské disertace. Obsahuje původní výzkumné poznatky autorem dosažené a dokládá vědeckou erudovanost a zkušenost autora. Plně doporučuji, aby práce byla přijata k obhajobě za účelem udělení titulu Ph.D. Zároveň doporučuji, aby text byl s některými úpravami publikován a mohl tak sloužit k studijním účelům v programech katedry andragogiky a personálního řízení FF UK.

Praha, 18.dubna 2006

Prof. PhDr. Jan Průcha, DrSc.